

BIJEN EN WESPEN VAN DE WESTFRIESE ZEEDIJK

H. Wiering

West-Friesland is naar Noordhollandse maatstaven een oud land. Op kaarten van ongeveer 1300 is dit land ingetekend en is daarop al omgeven door de Omringdijk. Deze loopt van Alkmaar via Krabbendam, daarna ten noordwesten van Schagen naar Medemblik, Enkhuizen en Hoorn en dan via Schardam weer naar Alkmaar. Het is niet bekend wanneer de Omringdijk precies is aangelegd. Waarschijnlijk is de dijk in de eeuwen daarvoor in gedeelten gemaakt, daar waar een dijk noodzakelijk was. De dijk had toen over een grote lengte, van Krabbendam via Medemblik, tot aan Schardam, een functie als zeewering. Het verloop van de dijk heeft vele kleine tot grote wijzigingen ondergaan. Veelvuldige doorbraken van de zee maakten dijkomleggingen (inlaagdijken) noodzakelijk. Ook ontstonden op de plaats van deze doorbraken vaak meertjes, de zogenaamde wielen. Daar omheen werd aan de zeekant een nieuw stuk dijk gelegd. Deze wielen zijn vaak tot de huidige tijd blijven bestaan. Binnen de Omringdijk zien we op de kaarten van 1300 in het westelijke deel van West-Friesland veel plassen, o.a. De Waert, de tegenwoordige Heerhugowaard.

Het stukje dijk, waar dit artikelje over gaat, is gelegen tussen Krabbendam en Sint Maarten en heeft volgens de stafkaarten de naam Westfries Zeedijk, fig. 1.

Halverwege deze plaatsen ligt vlak ten oosten van de dijk het plaatsje Eenigenburg. Het gebied is landschappelijk heel mooi: een steile dijk met aan de westkant de Zijpe (definitief drooggefallen in 1596) en aan de oostkant (helaas) herverkaveld land. Hierin zijn de geconserveerde fundamenten van het kasteel Nuwendoorn gelegen. De dijk zelf heeft geen steenglooïing; het is een grasdijk, waarop op de meeste plaatsen schapen grazen. Deze dieren zorgen enerzijds voor een sterke vertreding, waardoor paadjes min of meer evenwijdig aan de weg ontstaan zijn, anderzijds zorgen ze voor een vrij sterke bemesting van het land. Er bloeien dan ook in het voorjaar zeer veel paardebloemen. Even ten noorden van Eenigenburg liggen aan de oostzijde van de dijk twee meertjes, de Burgerwielen. Halverwege Eenigenburg en Sint Maarten nog eens twee bij de boerderij Dijkstaal. Bij de Burgerwielen vinden we naast de rietsloot een rand van fluitekruid, die in het voorjaar uitbundig bloeit. Op de Westfries Zeedijk bevindt zich een voor deze streek rijke bijen-fauna, waarvan ik, gezien de

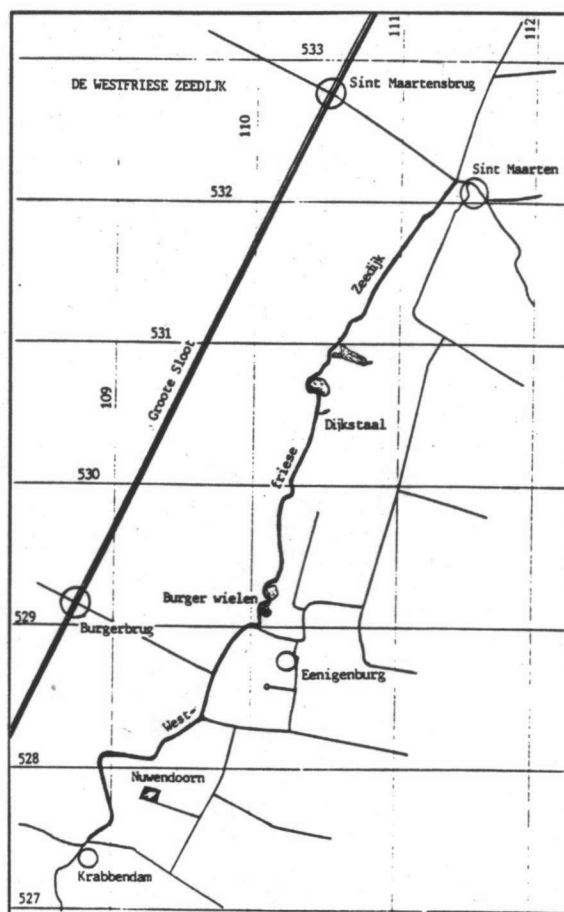

Fig. 1 Kaart Westfries zeedijk tussen Sint Maarten en Krabbendam

samenstelling ervan, de indruk heb dat deze hier al lang moet leven. Het beste gedeelte van de dijk voor de bijen en wespen is het gedeelte van de zuidelijk afrit naar Eenigenburg tot en met de Burgerwielen. Tussen 1950 en 1996 heb ik hier, vanaf 1990 vaak tezamen met Hans Nieuwenhuijsen, 22 maal verzameld. Meestal in het voorjaar, tussen 11 april en 5 juni -19 maal, en daarna nog éénmaal op 19 juli, 8 augustus en 8 oktober. Het hiaat tussen 5 juni en 19 juli komt doordat in deze periode een sterke verarming aan bloeiende planten duidelijk wordt. De schapen vreten de vegetatie kaal en waar geen schapen grazen worden de dijkkanten gemaaid. Op dit gemaaide land komen maar weinig planten tot bloei.

De volgende soorten bijen en wespen werden waargenomen:

Apidae - bijen

- Andrena flavipes* Panzer: voorjaarsgeneratie zeer rijk, zomergeneratie kleiner
Andrena fulva (Müller): slechts één maal een ♀ waargenomen (op 21 april)
Andrena gravida Immhof: veel in het voorjaar
Andrena haemorrhoa (Fabricius): gewoon in het voorjaar
Andrena jacobae Perkins: vrij gewoon in het voorjaar
Andrena labialis (Kirby): slechts éénmaal een ♀ en een ♂ waargenomen (op 7 juni)
Andrena nitida (Müller): gewoon in het voorjaar
Andrena proxima (Kirby): vrij veel op fluitekruid in mei en juni
Andrena tibialis (Kirby): vrij gewoon in het voorjaar
Andrena varians (Rossi): vrij gewoon in het voorjaar
Andrena wilkella (Kirby): vijf maal in het voorjaar verzameld
Bombus lapidarius (Linnaeus): gewoon
Bombus lucorum (Linnaeus): gewoon
Bombus muscorum (Linnaeus): in voorjaar 1955 één koningin waargenomen
Bombus pascuorum ssp. *moorselensis* Ball: gewoon
Bombus rudarius (Müller): in voorjaar 1955 twee koninginnen waargenomen
Halictus tumulorum (Linnaeus): gewoon in voorjaar en herfst
Lasioglossum calceatum (Scopoli): vrij gewoon in voorjaar en herfst
Lasioglossum leucopus (Kirby): vrij gewoon in voorjaar en herfst
Lasioglossum leucozonium (Schränk): slechts één maal één ♀ verzameld in de herfst
Lasioglossum sexstrigatum (Schenk): één maal 6 ♀♀ verzameld in het voorjaar
Lasioglossum villosulum (Kirby): slechts één maal twee ♀♀ verzameld in de herfst
Lasioglossum xanthopum (Kirby): vrij gewoon in het voorjaar
Melitta leporina (Panzer): slechts één maal één ♂ waargenomen (op 8 augustus)
Nomada bifasciata Olivier: nestparasiet van *Andrena gravida*, gewoon in het voorjaar
Nomada bifida Thomson: nestparasiet van *Andrena haemorrhoa*, vrij gewoon in het voorjaar
Nomada fucata Panzer: nestparasiet van *Andrena flavipes*, vrij gewoon in het voorjaar en de herfst (tweede generatie)
Nomada goodeniana (Kirby): nestparasiet van *Andrena tibialis* en *A. nitida*, gewoon in het voorjaar
Nomada lineola Panzer: nestparasiet van *Andrena tibialis*, gewoon in het voorjaar
Nomada marshalli (Kirby): nestparasiet van *Andrena jacobae* en mogelijk ook van *A. nitida*, gewoon in het voorjaar
Nomada panzeri Lepeletier: nestparasiet van *Andrena varians*, gewoon in het voorjaar

Pompilidae - spinnendoders

- Priocnemis coriacea* Dahlbom: één maal één ♂ in het voorjaar
Priocnemis perturbator (Harris): twee ♀♀ en twee ♂♂ in het voorjaar

Discussie

1. Wanneer we de soortenlijst bekijken, dan valt allereerst op, dat er tussen 1950 en 1966 31 soorten bijen gevonden zijn en 2 soorten spinnendoders. Er werden geen graaf- en plooiwespen waargenomen. Mogelijk komt dit doordat vooral in het voorjaar verzameld werd en maar heel weinig later in het jaar, waardoor later vliegende soorten zoals graaf- en plooiwespen aan de waarneming ontsnapten.
Doordat het op de dijk ontbreekt aan oud hout en braam, komen er ook geen soorten voor die voor het maken van een nest op deze zaken aangewezen zijn.
2. Voor Nederland zeldzame soorten werden op de dijk niet gevonden. Toch zijn er voor Noordhollandse begrippen aardige soorten bij: de zandbijen *Andrena labialis*, *A. varians* (donkere vorm), *A. proxima* en de hommels *Bombus muscorum* en *B. ruderarius* horen hiertoe. Opgemerkt moet worden, dat de beide hommelsoorten alleen in 1955 gezien zijn en daarna niet meer. Ook hier lijkt de hommelfauna, zoals overal elders in Nederland, achteruit te zijn gegaan.
3. In het algemeen zijn de soorten van de lijst "alleseters". Indien we de *Nomada*'s buiten beschouwing laten, immers als echte koekoeksbijen verzamelen ze geen stuifmeel, dan zijn van de rest van de bijen 21 soorten polylectisch (verzamelen stuifmeel op verschillende soorten planten) en 3 soorten oligolectisch. Deze laatste zijn *Andrena proxima*, stuifmeel verzamelend op schermbloemigen, i.c. fluitekruid. En *Andrena wilkella* en *Melitta leporina*, die dit doen op vlinderbloemigen. Gegevens over stuifmeel verzamelen zijn ontleend aan Westrich (1989).
4. Waarschijnlijk nestelen alle genoemde soorten ter plaatse in de grond. Alleen van *Andrena flavipes* en *A. gravida* werden nesten gevonden. De hommelsoorten, die zeer goede vliegers zijn, zouden hun nesten ook elders kunnen hebben.
5. Van de 11 soorten van *Andrena* die op de dijk gevonden zijn, blijken er 8 bij te zijn waarvan daar ook een in de literatuur vermelde nestparasiet (i.c. *Nomada*) voorkomt. Alleen van *Andrena wilkella* en *A. labialis*, die beide maar enkele malen gevonden werden en van de vrij gewone *Andrena proxima* werd geen bijbehorende *Nomada* gevonden. Dit samengaan van gastheren en parasieten, tezamen met de geïsoleerde ligging van deze bijenfauna lijkt er op te wijzen, dat deze fauna op de dijk toch van oudere datum moet zijn.
6. De vraag, hoe deze bijen en wespen op deze geïsoleerde en winderige plaats gekomen zijn, is niet te beantwoorden. Zeker is dat ze niet van de duinen bij Bergen afkomstig zijn: de meeste van de Eenigenburgse bijen komen daar niet voor. Het zijn wel vaak soorten die in het weidegebied thuis horen. Zou deze fauna een restant kunnen zijn van de oorspronkelijke fauna van het "oer-West-Friesland" of is deze tot stand gekomen door importen van later datum?
7. Wat betreft het beheer van het terrein kan opgemerkt worden, dat de plotselinge armte aan bloeiende planten, die zich in juni voordoet, misschien voorkomen kan worden door een ander maairegiem te voeren. Later en gefaseerd maaien kan de bloeirijkdom bevorderen en daarmee ook de bijen- en wespenfauna.
8. Toch blijft de dijk bij Eenigenburg een lichtpuntje in het bijen en wespen arme polderland van West-Friesland.

Literatuur

Westrich, P., 1989. Die Wildbienen Baden-Württembergs I-II: 1-972. Ulmer Stuttgart.